

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Fond za zaštitu životne sredine, čiji je predsednik UO bio ministar Oliver Dulić, firmi „Ringijer Aksel Špringer“ koja izdaje dnevne novine „Blic“, odobrio je 60.560.000 dinara iz budžeta, piše dnevni list „Informer“. Prvi ugovor, na osnovu koga je odobren iznos od 49.560.000 dinara, potpisan je u januaru 2011. godine, a odnosi se na sufinansiranje projekta „Zaštita životne sredine i ekološki problemi“. Drugi ugovor, koji se odnosi na sufinansiranje projekta „Očuvanje i unapređenje životne sredine u Republici Srbiji“, sklopljen je u martu 2012. godine, a njime je odobreno novih 11 miliona dinara. Po „Informeru“, ugovori izazivaju sumnju da je bivša vlast potkupljivala tiražni dnevni list „Blic“. Bivši ministar Dulić ovo negira i objašnjava da je država sufinansirala projekte zbog niskog nivoa svesti o značaju zaštite životne sredine. Dulić tvrdi da je novac isplaćen u manjem obimu od ugovorenog, kao i da se nije odnosio isključivo na dnevni list „Blic“, već na različita izdanja „Ringijer Aksel Špringera“. On takođe kaže da je projekat bio otvoren čitave godine i da su gotovo svi mediji učestvovali. Bivši ministar smatra da su rezultati vidljivi, odnosno da je tema zaštite životne sredine u medijima bila izuzetno prisutna. Iz „Ringijer Aksel Špringera“ tvrde da su ugovoreni posao obavili profesionalno i odgovorno, kao i da potpisani ugovori ni na koji način nisu mogli da utiču na njihovu uređivačku politiku.

Još u Izveštaju Saveta za borbu protiv korupcije o pritiscima i kontroli medija u Srbiji, iz septembra 2011. godine, navodi se da je Dulićevo Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja godišnje trošilo najmanje 1,5 miliona evra na promocije. I u tom Izveštaju pominjali su se ugovori koje je ministar Dulić zaključio sa Ringierom na ime pružanja usluga istraživanja iz oblasti životne sredine, čije rezultate je Ringier imao da objavi u svojim dnevnim listovima „Blic“ i „Alo“, kako bi bili dostupni javnosti. Savet za borbu protiv korupcije ovo dovodi u vezu s velikim brojem tekstova objavljenih u „Blicu“ u kojima se pominje ministar Oliver Dulić, najčešće u pozitivnom kontekstu, a retko u kritičkom. Kako god bilo, insistiranje samo na slučaju ministra Olivera Dulića i „Ringijer Aksel Špringera“ može da se razume i kao napad na medije u sastavu „Ringijer Aksel Špringera“, i posebno na najtiražniji i najuticajniji među njima, dnevni list „Blic“. Problem je, nažalost, mnogo dublji. On se ogleda u činjenici da Srbija nema efikasne mehanizme

kontrole trošenja budžetskog novca, niti kontrole državne pomoći, i to ne samo u medijskom, nego ni u drugim sektorima. Odsustvo tih mehanizama kreira situaciju u kojoj je svaki posao u koji mediji ulaze sa državnim organima i preduzećima u državnom vlasništvu unapred sumnjiv. Na kraju, sve se završi tek sa par medijskih tekstova koji više liče na hajku na pojedine medije ili pojedine političare, po pravilu bez ozbiljne analize i istraživanja, dok se postupci povodom eventualne zloupotrebe državnog novca ili za povraćaj nedozvoljene državne pomoći, već poslovično ne pokreću, čak i kada se pokaže da sumnja moguće i jeste bila osnovana.

1.2. Na ulazu u prostorije u kojima se nalazi rumunsko udruženje i rumunsko-srpska RTV „Viktorija“, 11. septembra ispisan je nacionalistički grafit „Rumuni napolje!“. U Vršcu Rumuni čine 17 odsto stanovništva. „Kada smo došli na posao, zatekli smo nimalo lep prizor. Ne znam čime smo izazvali takvo reagovanje pojedinaca, pogotovo što u našoj televiziji, koja je zbog svoje dvojezičnosti jedinstvena na ovim prostorima, rade i Srbi i Rumuni. Ceo naš kolektiv oštro osuđuje ovakav vandalizam“, izjavila je Mirjana Dedić, urednica TV „Viktorije“. Iz opštine Vršac saopštili su da je njihova sredina poznata po multietničnosti i multikulturalnosti, te da je u Vršcu uvek vladao mir i tolerancija za verske i nacionalne različitosti. „Podržavamo napore organa javnog reda i mira na otkrivanju počinioca ovog dela“, navodi se u saopštenju. Ispisivanje nacionalističkog grafita na ulazu u medijsku kuću koja svoj program emituje na srpskom i rumunskom jeziku, osudila su i novinarska udruženja.

Zakon o javnom informisanju propisuje da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Ispisivanje pretećih, nacionalističkih grafita pred vratima dvojezičnih redakcija medija, nesumnjivo predstavlja takav, zabranjeni pritisak. Krivični zakonik ovakve poruke tretira kao izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, za šta propisuje zatvorsku kaznu u trajanju od šest meseci do pet godina. Krivični zakonik poznaje i dva teža slučaja izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti – onaj kada je to delo učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, u kom slučaju je propisana zatvorska kazna u trajanju od jedne do osam godina, i onaj kada je to delo učinjeno zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usled tih dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Srbiji, za šta je zaprećena kazna i do deset godina zatvora. Paralelno sa zaštitom medija, kao i celog društva, od izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, zakonodavac stroge standarde zaštite od govora mržnje postavlja i za same medije. Njima je zabranjeno objavljivanje ideja, informacija i mišljenja, kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje

protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo, odnosno, čak i kada objavljivanjem nije učinjeno krivično delo.

1.3. Ljubomir Bradić, odbornik Grupe građana „Pobeda“ u skupštini Valjeva, uputio je Milanu Milinoviću, direktoru i glavnom i odgovornom uredniku *Vujić televizije* iz Valjeva, SMS poruku sledećeg sadržaja: „Zbog neobjektivnog izveštavanja nećeš više dobiti nijednog dinara od grada, niti ćeš više prenositi Skupštinu. Neće se održati nijedna Skupština, ako bilo ko pokuša da te progura da je prenosiš“. Bradić je „Novostima“ potvrdio da je prvom čoveku *Vujić televizije* poslao SMS zato što su u izveštaju sa sednice Skupštine izostavljeni izlaganje zamenika gradonačelnika, koji je iz Grupe građana „Pobeda“, i pitanja pojedinih odbornika SNS, SPS i „Pobede“, koji čine vladajuću koaliciju u Valjevu. U tom prilogu na *Vujić televiziji*, tvrdi Bradić, više puta je emitovana izjava bivšeg gradonačelnika, koji je iz Demokratske stranke. U saopštenju koje je Udruženje novinara Srbije (UNS) ovim povodom objavilo, ističe se da je Bradić, kada mu se UNS obratio, negirao slanje poruke, a zatim dodao da će „zato što se žalio“ sada sigurno biti doneta takva odluka i da „*Vujić televizija* više nikada neće prenositi Skupštinu“. Kako je objavio Radio „Patak“ iz Valjeva, Bradić je nakon ovoga poslao još jednu poruku direktoru i glavnom i odgovornom uredniku *Vujić televizije*, kojom mu još jednom poručuje da će tražiti da ova televizija ne prenosi skupštinu, te ih upućuje da se žale UNS-u i traže da ih UNS plati. Milan Milinović izjavio je da *Vujić televizija* nikada nije dozvoljavala da bilo ko utiče na njenu uređivačku politiku, niti u vreme Miloševića, niti u vreme DOS-a, niti Demokratske stranke, pa da to neće dozvoliti ni danas. Inače, Radio „Patak“ iz Valjeva, još pre oko dva meseca je objavio SMS poruku kojom je Bradić od drugih odbornika tražio da se u taj medij pošalju inspekcije, zbog toga što su na Internet sajtu ovog radija objavljene fotografije na kojima se vidi da čelnici nove gradske vlasti krše zabranu pušenja koja je na snazi u službenim prostorijama grada.

Primer iz Valjeva je još jedno svedočanstvo pojave da se finansiranje medija iz budžeta u Srbiji zapravo koristi kao sredstvo pritiska i uticaja na uređivačku politiku. Organi lokalne samouprave obavezni su po samom Zakonu o javnom informisanju da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost, pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Po Zakonu o lokalnoj samoupravi, opštine i gradovi staraju se o javnom informisanju od lokalnog značaja i obezbeđuju uslove za njega. U praksi, ovo se svodi na izdvajanje novca za prenose sednica lokalnih skupština, odnosno praćenje rada gradonačelnika, odnosno gradskih i opštinskih veća. Nažalost, isuviše često se dešava da lokalne samouprave novac koji izdvajaju koriste kao sredstvo pritiska i ucene, tako da umesto obezbeđivanja uslova za informisanje u interesu

javnosti, imamo uslovljavanje pomoći informisanjem u interesu lokalne vlasti. Novinarska i medijska udruženja godinama se već zalažu za uvođenje reda u ovu oblast, kako se pomoć medijima na lokalnu, koja je za te medije izuzetno značajna, posebno u uslovima ekonomske krize, ne bi pretvorila u sredstvo gušenja kritičkog izveštavanja. Nažalost, najviše što je u tom smislu urađeno, jeste jedna neobavezujuća preporuka koju su svojevremeno usvojili Ministarstvo kulture i Ministarstvo lokalne samouprave, kojom je opštinama i gradovima, između ostalog, sugerisano da imenuju nezavisne komisije koje bi odlučivale o nameni ovog novca. Primer iz Valjeva pokazuje da se ta preporuka ne poštuje, a da lokalni moćnici i dalje veruju da obezbeđivanje uslova za informisanje od lokalnog značaja podrazumeva pravo da kupuju poslušnost i servilnost medija, u interesu sopstvenog opstanka na vlasti, a ne ispunjavanje zakonske obaveze ustanovljene u interesu javnosti.

1.4. Mediji su u septembru izvestili o novom slučaju verbalnog i pokušaju fizičkog napada na dopisnika „Novosti“ iz Loznice, Vladimira Mitrića. Izveštaj o napadu, policija je prosledila Osnovnom javnom tužilaštvu u Loznici. Mediji navode da je Vladimiru Mitriću, 15. septembra, uoči završne svečanosti Vukovog sabora u Tršiću, dok je sedeo u restoranu sa prijateljem, jedno lice prišlo i pretilo zbog tekstova koje je pisao o njegovom prijatelju. Mediji navode i da je ovo lice identifikovano kao R. N. iz sela Grnčara, kod Loznice, koji radi u Austriji. Mitrić, koga zbog ranijih napada policija već godinama stalno obezbeđuje, u tom trenutku nije zvao obezbeđenje. Nešto ranije, policajca koji ga je obezbeđivao zvao je drugi policajac da se raspita gde se nalaze, pa je i on došao u isti restoran i napao Mitrića da mu je u svojim tekstovima „radio o glavi“, odnosno da je zbog njegovih tekstova premešten sa radnog mesta na graničnom prelazu. Kada je vlasnik restorana pokušao da interveniše, R. N. ga je dva puta udario pesnicom u glavu, a zatim pokušao i da se obračuna sa Mitrićem.

O slučaju Vladimira Mitrića često smo pisali u ovim izveštajima. On je zbog tekstova o korupciji u zapadnoj Srbiji i Republici Srpskoj, još 12. septembra 2005. godine, u centru Loznice, u ulazu zgrade u kojoj je stanovao, oko 22 sata, napadnut s leđa drvenim predmetom sličnim palici za bejzbol, pri čemu je zadobio prelom leve podlaktice i druge teške telesne povrede. Mitrić još od tada živi pod stalnim obezbeđenjem policije. Presudom Apelacionog suda u Beogradu, krajem prošle godine, bivši policajac Ljubinko Todorović osuđen je na godinu dana zatvora za napad na Mitrića. Vest o najnovijem napadu na ovog novinara, nažalost, ukazuje na moguć ozbiljan propust u radu policijskih službenika koji ga obezbeđuju. Naime, obezbeđenje, ne samo da nije bilo uz Mitrića u trenutku napada, već je i jednom od napadača praktično otkrilo njegovu lokaciju i time napad omogućilo. Ovo ozbiljno dovodi u pitanje i nivo obučenosti lica koja obezbeđuju Mitrića, ali i njihovu posvećenost poslu koji im je poveren. Podsetimo, Mitrić nije

jedini novinar u Srbiji kome je zbog policijske procene ugroženosti određeno dvadesetčetvoročasovno policijsko obezbeđenje, ali je on pod takvim obezbeđenjem najduže. Nakon ovog incidenta, bilo bi neophodno da Ministarstvo unutrašnjih poslova ozbiljnije povede računa o obučenosti svojih službenika koji obezbeđuju novinare. Još složeniji problem može biti posvećenost ljudi koji ugrožene novinare obezbeđuju. Još jednom ćemo ukazati na činjenicu da nalogodavci napada zbog koga je Vladimiru Mitriću i dodeljeno obezbeđenje, punih sedam godina nisu otkriveni, niti postoje bilo kakve informacije da se ikakva istraga u tom smislu uopšte vodi. Nesumnjivo je da ova činjenica mora delovati destimulišuće na ljude koji Mitrića već punih sedam godina čuvaju, ali i na druge novinare koji bi se mogli naći u situaciji sličnoj Mitrićevoj. U tom smislu je neophodno da medijska i novinarska udruženja nastave da insistiraju na otkrivanju i procesuiranju nalogodavaca, a ne samo pukih izvršilaca napada, kako na Vladimira Mitrića, tako i na sve druge novinare izložene napadima, a posebno u slučajevima kada su zbog tih napada novinari pod višegodišnjim policijskim obezbeđenjem.

1.5. Tokom svadbe svoje rođake u Vranju, 23. septembra, napadnuta je porodica novinarkе B92, Tanje Janković. Otac Tanje Janković, Zoran, zadobio je prelom vilice na dva mesta i frakturu nosa, njena sestra Bojana naprsnuće nosa, zbog čega joj je zakazana hitna operacija, njen verenik nagnječenje grudnog koša, a sama novinarka je prošla sa modricama. Mediji su preneli izjavu Tanje Janković da je jedan od napadača bio i policijski inspektor iz Vranja Nenad Jovanović. Bojana Janković tvrdi da je njihova porodica na svadbenom veselju bila provocirana. Tanja Janković izjavila je da je razlog napada bila kampanja koju je vodila preko društvenih mreža i blogova o katastrofalnoj bezbednosnoj situaciji u svom rodnom Vranju, odnosno, javno postavljenog pitanja –zbog čega niko već godinama ne odgovara za kriminal koji se dešava u Vranju, od prošlogodišnjeg paljenja automobila gradonačelnika do požara u Vranjskom pozorištu početkom jula ove godine. Nakon incidenta, Tanja Janković izjavila je da je došla u posed policijskog izveštaja o ovom slučaju, u kome piše da je tuču zapravo izazvao verenik njene sestre Bojane, što ne odgovara, između ostalog, ni postojećim snimcima sa video nadzora. Nakon njene predstave, ministar policije zatražio je da unutrašnja kontrola MUP-a utvrdi sve relevantne činjenice o ovom događaju.

Nesumnjivo je da je fizički napad na novinarku i članove njene porodice, a sve povodom informacija koje je ona javno iznosila posredstvom blogova i društvenih mreža na Internetu, uticaj itekako podesan da novinara omete u obavljanju posla. Ono što je posebno uznemiravajuće u slučaju napada na novinarku Tanju Janković i njenu porodicu, jeste mogućnost da je policija pokušala da u izveštaju o ovom događaju umani ili prikrije odgovornost svojih službenika. Policija u Vranju saopštila je da će protiv verenika Bojane Janković biti podneta

krivična prijava zbog sumnje da je flašom lakše povredio jedno lice, kao i da će protiv još tri lica biti podnete prekršajne prijave zbog remećenja javnog reda i mira. Iz saopštenja se, međutim, ne vidi da policija namerava da protiv bilo koga podnese prijave povodom teških povreda Zorana i Bojane Janković, dokumentovanih fotografijama i medicinskim nalazima koje su brojni mediji objavili. U slučaju da najavljena unutrašnja kontrola MUP-a ne razjasni šta se tačno dogodilo, i dok odgovorni za povrede, ali i moguće policijsko zataškavanje (ako se ispostavi da ga je bilo, a na šta određeni dokazi ukazuju) ne budu odgovarali, ovaj slučaj nastaviće ozbiljno da opterećuje medijsku scenu u Vranju, ali i šire. Naime, ispostavlja se da javnim ukazivanjem na probleme, koji objektivno postoje, novinari dovode u pitanje, ne samo svoju bezbednost, već i bezbednost svojih članova porodice. Samo beskompromisna istraga svih činjenica vezanih za ovaj događaj moći će da suzbije efekat koji ovaj događaj nesumnjivo može imati na jačanje samocenzure.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Negotinu odbio je kao neosnovanu tužbu kojom je član Opštinskog veća Majdanpeka, Predrag Đorđević, od Novinske agencije „Beta“ tražio 250.000 dinara odštete na ime duševnih bolova i povrede časti i ugleda, izazvanih tekstom objavljenim pod naslovom „Član gradskog veća u Majdanpeku dodelio sebi stipendiju“. Apelacioni sud u Beogradu potvrdio je ovu presudu u postupku po žalbi. Đorđević je, pored toga što je član Opštinskog veća Majdanpeka, i predsednik Opštinskog odbora Nove Srbije u Majdanpeku. U tužbi je naveo da u naslovu teksta netačno stoji da je sam sebi dao stipendiju, budući da se radilo o odluci Opštinskog veća opštine Majdanpek kao kolektivnog organa, a ne samog Đorđevića kao pojedinca. I Viši sud u Negotinu i Apelacioni u Beogradu odbili su tužbeni zahtev, našavši da se radi o političaru koji je, kao takav, dužan da pokaže veći stepen tolerancije u odnosu na kritiku u odnosu na privatna lica, odnosno na obične građane.

Po saznanjima autora ovog izveštaja, član Opštinskog veća Majdanpeka, Predrag Đorđević, tužio je istim povodom, pored novinske agencije „Beta“, i čitav niz medija koji su preneli originalnu informaciju ove novinske agencije. Viši sud u Negotinu, sa istim obrazloženjem, odbio je, pored tužbe protiv „Bete“, najmanje još dve identične tužbe – one podnete protiv dnevnog lista „Danas“, i televizije B92, pa se s razlogom može očekivati da će, ako to već nije uradio, istu presudu doneti i u čitavom nizu drugih tužbi koje je Đorđević podneo protiv medija koji su preneli „Betinu“ vest. Ova presuda pokazuje da se praksa koju je Evropski sud za ljudska prava ustanovio u primeni člana 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda još osamdesetih godina prošlog veka, npr. u presudi Lingens protiv Austrije od 8. jula 1986,

odomaćuje u srpskom pravosuđu. U presudi Lingens protiv Austrije, Evropski sud za ljudska prava našao je da „dok štampa ne sme da prekorači granice postavljene, između ostalog, i radi 'zaštite ugleda drugih', ipak na njoj je da prenosi informacije i ideje o političkim pitanjima isto kao i o pitanjima u drugim oblastima od javnog interesa. Ne samo da štampa ima zadatak da prenosi takve informacije i ideje, javnost takođe ima pravo da ih prima“. Prema nalaženju suda iz iste presude „sloboda štampe pruža javnosti jedno od najboljih sredstava za upoznavanje sa idejama i stavovima političkih lidera i stvaranje mišljenja o tim idejama i stavovima“. „Stoga su granice prihvatljive kritike šire kada je reč o političaru kao takvom nego kada je reč o privatnom licu. Za razliku od ovog poslednjeg, onaj prvi se neizbežno i svesno izlaže podrobnom ispitivanju svake svoje reči i postupka od strane novinara i široke javnosti, i prema tome mora da pokaže veći stepen tolerancije“. Podsetimo da su se i one presude koje je Evropski sud za ljudska prava doneo u predmetima protiv Srbije zbog povrede člana 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda upravo odnosile na činjenicu da su srpski sudovi u svojoj ranijoj praksi bili skloni tome da političarima, i javnim ličnostima uopšte, pružaju viši stepen zaštite u odnosu na obične građane. Primer iz Negotina svedoči o meri u kojoj se praksa srpskih sudova u odnosu na zaštitu slobode izražavanja promenila nabolje u poslednjoj deceniji.